

Sejjid Mohammad Kazem Sajadpur¹
Sa'ideh Ejtehadi²

SIGURNOSNI PRISTUP ZAPADA U VEZI SA IRANSKIM NUKLEARNIM PROGRAMOM*

Rezime

Nakon hladnog rata među zapadnoevropskim i američkim državama oblikovan je specifičan stav u vezi međunarodne bezbjednosti, prijetnji i aktivnosti vezanih za njih. Pomenuti spoznajni okvir zasnovan je na stavu Zapada o nuklearnom programu Irana. U ovom istraživanju ključno pitanje je sljedeće, pod utjecajem kojih faktora je formiran sigurnosni stav Zapada o prijetnjama međunarodnoj sigurnosti? Razumijevanje razloga specifičnog ponašanja Zapada u njegovom sigurnosnom pristupu prema nuklearnom programu Irana, istraživanje suočava sa pitanjima čiji odgovori sa sintezom teorija međunarodnih odnosa sa realističkim područjima može osigurati mogućnost upoznavanja sistema pristupa Zapada međunarodnoj sigurnosti i nuklearnom pitanju Irana. U okviru ovog pristupa, nuklearni program Irana se za Zapad pozicionira u vezi sa novim izazovima međunarodne sigurnosti. Bez razumijevanja kognitivnog sistema Zapada u području međunarodne sigurnosti nema mogućnosti razumijevanja ponašanja grupe zapadnih zemalja prema pitanju nuklearnog programa Irana.

---

¹ Docent i Šef odsjeka za diplomatiju i međunarodne organizacije Fakulteta za međunarodne odnose, sajjadpour@sir.ac.ir

² Magistar regionalnih istraživanja, smjer; istraživanja Irana sa Fakulteta za međunarodne odnose, ma.saedeh@gmail.com

* Političko znanje, šesta godina, prvi broj, proljeće i ljeto 2010.

U ovom kombinovanom okviru treba se u zajedničkoj formi uzeti u obzir i struktura međunarodne politike i moći i, također, stav elite. Analizom kognitivnog sistema Zapada u okviru modela sinteze može se, sa jedne strane, razumjeti glavni razlog zapadnog naglašavanja na vanjskim faktorima iranskog ovladavanja nuklearnom tehnologijom i, sa druge strane, s obzirom na nematerijalne i normativne strukture, proučiti korijen sigurnosti i nesigurnosti u načinu mišljenja Zapada u odnosu na nuklearni program Irana. Na kraju, na osnovu posebnog položaja koji Iran dobija u sigurnosnim politikama Zapada, nuklearno pitanje Irana ne može biti odvojivo od općeg pitanja ove zemlje u sigurnosnom pristupu Zapada i negativno pozicioniranje zapadnih aktera u odnosu na nuklearno pitanje Irana nije izvan makro strategija Zapada u pogledu na međunarodnu sigurnost i uzrokovanih promjena u konceptu prijetnji.

Ključne riječi: Sigurnosni pristup, strategija, zapad, Islamska Republika Iran, prijetnja, nuklearni program.

Uvod

Od početka aktueliziranja nuklearnog pitanja Islamske Republike Iran 2003. godine Zapad, znači Evropska unija i Amerika bili su glavni akteri od utjecaja na ovo pitanje. Prema tome, upoznavanje sigurnosnog mentaliteta ovih aktera je neizbježna nužnost. Vrsta reakcije zapadnih sila na nuklearne aktivnosti Irana predstavljala je mješavinu pritiska, cjenkanja, trgovine, davanje ekonomskih obećanja Iranu i sl. Pošto Zapad nuklearni program Irana, specifično, i suštinu ponašanja Islamske Republike Iran, općenito, razumijeva kao prijetnju, analiza pozicije prijetnje i njenih formi u sigurnosnim strategijama Amerike i Evropske unije može nam pomoći u načinu razumijevanja ponašanja Zapada.

Sigurnosni strateški dokumenti Amerike i Evrope naglašavaju postojanje prijetnji kao što su terorizam, oružje masovnog uništavanja, regionalni konflikti, neuspješne države i organizovani kriminal, a najopasnija prijetnja sa stanovišta Zapada je kombinacija terorizma i oružja za masovno uništavanje. Prema tome, glavno pitanje u ovom istraživanju je to da se analizira odnos između prijetnji prezentovanih u sigurnosnim strategi-

jama Zapada i sigurnosni i opći stav zapadnih zemalja u odnosu na Iran sa pitanjem nuklearnog programa ove zemlje. Na kraju, ono što je važno je, šta je korijen prijetjećeg pogleda Zapada na Iran i kakav utjecaj ima na njihovo strateško i sigurnosno stanovište prema nuklearnom pitanju Irana. Bez sumnje ova pitanja iziskuje nužni naučni i praktični odgovor od univerzitetske i administrativne zajednice zemlje.

Namjera ovog istraživanja je da odgovori na pitanje koji su značajni faktori bili utjecajni na sigurnosni pristup Zapada u odnosu na nuklearni program Islamske Republike Iran nakon hladnog rata.

Metoda istraživanja u ovom istraživanju je deskriptivna – analitička, a vrsta istraživanja je primijenjeno. Prikupljanje informacija je zasnovano na dokumentacionoj, bibliotekarskoj metodi i razgovorima sa nekim od odgovornih izvršnih osoba nuklearnog programa kao i sa određenim brojem istraživača u vrijeme pripreme teksta. Ovo istraživanje, sa stanovišta teorijskog okvira, zasnovano na kombinaciji dvije teorije neorealističkoj i strukturalističkoj, vrši analizu sigurnosnog pristupa Zapada nuklearnom programu Irana.

Hipoteza ovog istraživanja prezentuje se u formi tri propozicije: sigurnosno stanovište Zapada prema nuklearnom programu Islamske Republike Iran nakon hladnog rata, sa jedne strane, pod utjecajem je općeg pristupa Zapada u odnosu na međunarodnu sigurnost koji je razumljiv uz korištenje jednog integrativnog teorijskog modela koji je kombinacija neorealizma i strukturalizma. Sa druge strane, ovaj pristup je pod utjecajem i promjena uzrokovanih u konceptu prijetnji što je pokazatelj promjene sigurnosnog okruženja na međunarodnoj sceni i promjena u odnosima među velikim silama i, na kraju, sigurnosni pristup Zapada nuklearnom programu Irana u periodu nakon hladnog rata bio je pod utjecajem sigurnosne procjene Zapada u odnosu na Iran i temeljnih unutarnjih strateških faktora.

Položaj Islamske Republike Iran u sigurnosnim strategijama Zapada nakon hladnog rata koji je u ovoj strategiji smatran položajem potencijalne prijetnje, utjecao je također i na sigurnosni i makro pristup zapadnih zemalja u odnosu na nuklearno pitanje Irana. Prema tome, u ovom istraživanju nastoji se prvo pristupiti analizi položaja Irana u sigurnosnim pristupima Zapada, a zatim da se izvrši studija slučaja sigurnosnog stava Zapada prema nuklearnom programu Irana.

1. Sigurnosni stav Amerike prema Islamskoj Republici Iran:

Glavne utjecajne ose u oblikovanju američkog razumijevanja Irana moguće je prezentovati u formi četiri optužujuća programa: Projekt ideje o „Iranu kao jednoj odmetnutoj zemlji“ je prvi optužujući program Amerike. Sa stanovišta ove zemlje, Iran se smatra odmetnutom i buntovnom zemljom i posljedice njenog ponašanja se ogledaju u prvim godinama revolucije, pokušaju ove zemlje da izveze revoluciju i destabilizaciji regije. Prema ovom stanovištu, Iran se nakon revolucije, od jednog regionalnog saveznika pretvorio u jednog otvorenog neprijatelja koji kroz podržavanje terorističkih grupa (i kasnije želju za korištenjem oružja za masovno uništavanje i balističkih raketa) nastoji da ostvari svoje ideološke ciljeve u domenu vanjske i sigurnosne politike. Ova vrsta shvatanja Amerikanaca o motivima i načinu ponašanja Irana, otprilike, nisu se promijenila od početka revolucije do danas (Zen, 2008).

Prema mišljenju Martina Zena, predstavljanje jedne zemlje odmetnutom ne ukazuje samo na percepciju prijetnje od strane te zemlje, nego je jedna vrsta političke instrumentalizacije koja se vrši u dvije forme; u prvoj formi, insistiranje na tome da su odmetnute zemlje prijetnja je instrument za dostizanje političkih ciljeva i, u drugoj formi, ovakvo svrstavanje neke zemlje u red odmetnutih zemalja se koristi kao politički instrument.

Drugi optužujući projekt je to da, Islamska Republika Iran koristi oružje za masovno uništavanje i balističke rakete“. Sa stanovišta Amerike, jedan od naročito zabrinjavajućih aspekata programa oružja za masovno uništavanje Irana je njegovo ozbiljno nastojanje da proizvede balističke rakete što će ovoj zemlji omogućiti da prema svojim susjedima u regionu i izvan njega ispali neatomske bojeve glave i bojeve glave koje su potencijalno hemijske, biološke ili nuklearne (Congressional Research Service Report RL 30427, 2004, p. 17).

Negroponte, svojevremeni zamjenik američkog državnog sekretara, je također u februaru 2006. godine iznio rezultate sličnih istraživanja i izrazio zabrinutost da je moguće da Iran iskoristi ove rakete kao oružje za ispaljivanje nuklearnih bojnih glava, jer ih smatra neophodnim dijelom svoje strategije odvratanja naspram postojećih snaga u regiji među kojima su američke snage (Negroponte, 2006).

„Izazivanje nestabilnosti u Iraku“ je sljedeći optužujući projekat koji se prezentuje od strane Amerike. Prema uvjerenju Amerike, uloga Irana u Iraku je veoma široka i to se smatra ozbiljnom prijetnjom za nacional-

ne interese i vojnike ove zemlje. Američki zvaničnici vjeruju da Iran može preko svojih terorističkih faktora, obavještajnog sistema, Korpusa čuvara islamske revolucije i drugih instrumenata planiranja i utjecaja moći, značajno smanjiti divljačke napade protiv američkih snaga u Iraku i na drugim mjestima na Bliskom istoku (Staff Report of the House, 2006, p. 17).

Prema mišljenju američkih zvaničnika, Iran na tri načina utječe na destabilizaciju Iraka: Prvo, preko uloge ove zemlje u političkom procesu u Iraku. Prema stanovištu Amerike Iran nastoji da, podržavajući šiitske političke partije Iraka, utječe na tokove političkih aktivnosti (Byman, 2005). Drugo, preko podrške Irana paramilitantima Iraka. S ovim u vezi, obavještajne službe, Ministarstvo vanjskih poslova i Ministarstvo odbrane Amerike su izvijestili da Iran za šiitske paramilitante Iraka osigurava obuku, budžet i oružje (Staff Report of the House, 2006, p. 18). Treći način destabilizacije Iraka od strane Irana je umiješanost ove zemlje u antiameričke i antikoalicione napade u Iraku. U vezi sa ovim, može se ukazati na Bušov govor od 13. marta 2006. godine kada je rekao: „Koalicione snage su zaplijenile improvizovana eksplozivna sredstva za koja je očito da su proizvedena u Iranu“ (Bush, 2006). Prema mišljenju američkih zvaničnika, postoje svjedočanstva koja pokazuju da pobunjeničke snage Iraka dobivaju pomoć od snaga u Iranu (Department of Defense, 2006).

Optužujući projekt o „iranskoj podršci terorizmu“ je sljedeći optužujući program Amerike koji je utjecajan na formiranje percepcije ove zemlje o Iranu. Sa stanovišta Amerike, možda su napadi Hizbollaha iz jula 2006. godine na cionistički režim posljednji slučaj pribjegavanja terorizmu koji je Iran učinio radi ostvarivanja svojih političkih ciljeva u regionu. U godišnjaku Ministarstva vanjskih poslova Amerike u aprilu 2005. je objavljen izvještaj pod naslovom „Izvještaj o terorističkom djelovanju zemalja u 2004. godini“ u kome je Iran okarakteristan kao najaktivnija zemlja koja podržava terorizam i navedeno je da su „Ministarstvo informisanja i Korpus čuvara revolucije osigurali finansijski budžet, utočište, obuku i oružje za terorističke grupe Hizbollah Libana i Palestine“ (U.S. Department of State, 2005, pp. 88-89).

Gore navedeno je iskonstruisana iranska prijetnja od strane zvaničnika sigurnosti i spoljnje politike Amerike. Sada treba vidjeti kakav je sigurnosni stav Evropske unije prema Iranu.

2.Sigurnosni stav Evropske unije prema Islamskoj Republici Iran:

U analizi pristupa spoljnje politike Evropske unije i Amerike prema Iranu u periodu nakon hladnog rata treba ukazati na sljedeću činjenicu da se Evropska unija saglasila sa pitanjima terorizma, mirovnog procesa na Bliskom istoku, oružja za masovno uništavanje i ljudskih prava koja su bila utemeljena na programu Amerike u domenu njenog odnosa sa Iranom. Značajna stvar je da je Evropska unija dijelila stavove Amerike, ali interesi ove Unije u interakciji sa Iranom su takvi da njene pristupe i politku u odnosu na Iran manifestuje u određenoj mjeri različito od Amerike. Najznačajniji element koji može objasniti vanjsku politiku Evrope u odnosu na Iran, u periodu nakon hladnog rata, su uzajamni ekonomski interesi. Pored tih interesa, Evropska unija uživa značajnu privilegiju u interakciji sa Iranom, a to je pozicija Evrope u vezi sa arapsko – izraelskim sukobom. Nasuprot Americi, Evropska unija je imala jednu uravnoteženiju poziciju u odnosu na Palestince koja je od 70-ih godina i Venecijanske deklaracije iz 1980. godine posebno izražena i, također, nakon perioda hladnog rata je zadržala kontinuitet (Tzogopoulos, 2004, p.23).

Među temama rasprave tokom „Kritičkog dijaloga“ i, također, „Konstruktivnog i sveobuhvatnog dijaloga“ Irana i Evropske unije bili su i terorizam i mirovni proces na Bliskom istoku. Pitanje terorizma do događaja od 11. septembra u pregovorima Irana i Evropske unije uvijek je bilo u sjeni ekonomskih pitanja, ali nakon 11. septembra i povećanja pritiska Amerike na Evropsku uniju pozicija ove Unije se približila Americi i po prvi put postignut je jedan svjetski konsenzus za rješavanje ovog pitanja. Evropska unija optužuje Iran da podržavanjem palestinskih borbenih grupa remeti proces mirovnih pregovora (Džaferi Veldani, 2004, pp. 47-48).

U domenu stanovišta Evropljana o oružju za masovno uništavanje i posebno o nuklearnom oružju, može se ukazati na novu strategiju Evropske unije koja je usvojena 16. juna 2003. godine od strane ministara vanjskih poslova Evropske unije. U ovoj strategiji predviđeno je pribjegavanje sili kao posljednjem rješenju. Prema osnovnim načelima nove strategije Evropske unije, širenje svih vrsta oružja za masovno uništavanje (bioloških, hemijskih i nuklearnih) i sredstava za njihovo premještanje je prijetnja svjetskom miru i sigurnosti. U ovoj strategiji je upozoreno da se dostupnost ovog oružja teroristima smatra dvostrukom prijetnjom za međunarodnu zajednicu. U ovoj strategiji se insistira na nastojanjima na pronalaženju

političkih rješenja s ciljem sprječavanja zemalja da dođu do ovakve vrste naoružanja i, u slučaju potrebe, korištenju prisilnih postupaka (Haluzade, 2006, pp.257-258).

Ova strategija pokazuje osnovu mentaliteta Evropske unije u odnosu na prijetnju oružja za masovno uništavanje čiji se primjer može zapaziti u stavu Evropske unije u odnosu na nuklearni program Irana.

Jedno od važnih pitanja u odnosima Irana i Evropske unije je i pitanje ljudskih prava i zapaženo je nastojanje Evrope na početku dijaloga u ovom domenu. U dijalogu o ljudskim pravima cilj Evropske unije je bio vršenje pritiska na Vladu Irana s namjerom podizanja nivoa vladavine zakona. Prema tome, Evropa je obavezala Teheran na saradnju sa mehanizmima Ujedinjenih nacija u području ljudskih prava (Tzogopoulos, 2004, pp.49-50).

Evropska unija nije slijedila Ameriku u stavljanju imena Irana na spisak osovine zla. Iako nivo neslijeđenja Amerike od strane Evropske unije nije jasan, ono što je za Evropu aktuelno je protivljenje totalitarizmu Amerike što je bila jedna od tema neslaganja u posljednjih nekoliko decenija. Nema sumnje da postoje razlike između gledišta Amerikanaca i Evropljana, ali to ne znači da su Evropljani spremni učestvovati u antiameričkoj koaliciji i uniji; jer njihove razlike u mnogim slučajevima nisu strukturalne i uglavnom se odnose na načine korištenja metoda (Sedžadpur, 2002, pp. 96-108).

Evropska unija je nastojala da, uvođenjem ekonomskih i diplomatskih ograničenja s ciljem vršenja pritiska na Iran kako bi promijenio svoje vanjsko političko ponašanje, odigra značajnu ulogu. Naravno, Evropa još uvijek političko djelovanje Irana smatra jednim od glavnih političkih problema i s tim u vezi bila je komplementarna politici Amerike prema Iranu.

Ono što je rečeno u domenu sigurnosnog stava Amerike i Evrope prema Iranu je jasan pokazatelj formiranja mentalnog sklopa Zapada u odnosu na Iran na osnovu postulata i normi koji, u formi strukturalističkog gledišta, objektivno oblikuje interese Zapada i, na osnovu onoga što misle, daju smisao svojim ponašanjima i odnosima sa Iranom.

3.Nuklearni program Islamske Republike Iran:

U domenu sigurnosnog stava Zapada prema nuklearnom pitanju Irana, pristupi Amerike i Evropske unije su veoma bliski. Ali, da bi se u potpunosti razjasnili različiti komplementarni aspekti ova dva sigurnosna

pristupa, bit će odvojeno objašnjeni. Način odnosa Amerike prema nuklearnom programu Islamske Republike Iran, kako prije 2003. godine tako i nakon toga, bio je pod utjecajem brojnih faktora. Glavne razloge negativnog pozicioniranja Amerike moguće je objasniti u formi pet primjera. Prvi faktor je dilema Irana u vanjskoj politici Amerike u smislu da Amerika u proteklih trideset godina nije bila u stanju da usvoji jednu koherentnu politiku prema Iranu. Dolaskom na vlast različitih predsjednika u Americi, pristup Amerike prema Iranu u određenoj mjeri je promijenjen, međutim, sistem odlučivanja Amerike nije uspio da ostvari jedan konsenzus o načinu suočavanja sa Iranom (Maloney, 2004, p.38).

Neki smatraju da je kompleksno ponašanje iranskih lidera glavni faktor nastanka ovog problema. Neki eksperti govore o postojanju jedne vrste krize razumijevanja u sistemu odlučivanja vanjske politike Amerike u slučaju Irana. Nepostojanje ispravnog razumijevanja suštine islamske revolucije jedan je od glavnih razloga ove krize razumijevanja što je postalo prepreka usvajanju jedne kontinuirane i koherentne politike od strane Amerike prema Iranu. Postoji blizak odnos između sigurnosnog pristupa Amerike nuklearnom pitanju i njenog općeg pristupa prema Iranu i iz kojeg god ugla da se pogleda, reakcija Amerike na nuklearno pitanje Irana ne može se, u pristupu Amerike, odvojiti nuklearno pitanje od općeg pitanja Irana. Amerika dugoročno ne može riješiti nuklearno pitanje Irana, osim da pitanje Irana u općoj formi riješi u svojoj vanjskoj politici (Kahremanpur, 2008, pp. 79-82).

Događaj od 11. septembra 2001. godine kao drugi faktor imao je veliki utjecaj na sigurnosni pristup Amerike nuklearnom pitanju Irana i tri slučaja među posljedicama ovog događaja imaju više veze sa nuklearnim pitanjem Irana. Prvi slučaj je projiciranje nuklearnog terorizma od strane Amerike. Bušova vlada je nakon jedanaestog septembra odlučila da uveliča opasnost od nuklearnog terorizma. Uveličavanje ove opasnosti je radi toga da američki zvaničnici međunarodno okruženje nakon 11. septembra prikažu kao opasno okruženje i da je za suočavanje sa njim potrebno poduzeti strožiju politiku. Jer, nije slučajno što Buš jednim od razloga američkog protivljenja nuklearnim aktivnostima Irana smatra iransku podršku međunarodnom terorizmu (Kahremanpur, 2008, pp. 83-85).

Skoncentrisanost na područje Bliskog istoka je sljedeća posljedica povezanosti događaja od 11. septembra sa nuklearnim dosijeom Irana.

U ovom periodu, Amerika je pokušala da Bliski istok pretvori u fokus zaplašivanja onako kako ona to zamišlja. Zvaničnici Bušove vlade glavnim neprijateljem Amerike nakon 11. septembra ne smatraju Rusiju, nego zemlje i grupe koje namjeravaju nanijeti udarac interesima Amerike i njenim saveznicima radi ucjenjivanja (Woolf, 2006, p. 5).

Razloge suprotstavljanja Amerike nuklearnom programu Irana treba razumijevati s obzirom na poziciju Irana i Amerike u regiji. Iran je jedna od zemalja koja ima veliki utjecaj na uspjeh ili neuspjeh američke politike. U vezi s tim, nastojanje Amerike da poveže pitanje nuklearnih aktivnosti Irana sa atomskom bombom, terorističkim grupama i uveličavanje ovog pitanja na nivou međunarodnog sistema posredstvom medijskih sredstava odvija se radi uspostavljanja borbenog pristupa protiv povećanja moći Irana na regionalnom i međunarodnom nivou (Centar za strateška istraživanja, 2006, pp. 81-82).

Promjena u odvracanju je posljednja posljedica događaja 11. septembra u vezi sa nuklearnim pitanjem Irana. Odvracanje nakon 11. septembra pretvoreno je od simetričnog u asimetrično gdje se na njegovoj jednoj strani nalazi nuklearna i moćna država, a na drugoj strani jedan teroristička grupa bez određene teritorije. U reakciji na ove uvjete, Bušova vlada je u program nacionalne sigurnosti Amerike postavila politiku preventivnih postupaka u kojoj je naglašena nužnost upotrebe preventivnih aktivnosti u suprotstavljanju terorizmu i buntovnim vladama koje nastoje doći do nuklearnog oružja. Intencija Amerike prema nuklearnom programu Irana ima korijen u ovom novom stavu na osnovu kojeg se, prije pretvaranja potencijalnih neprijatelja u aktuelne neprijatelje, treba suprotstaviti njima (Kahremanpur, 2008, pp. 88-90).

Sljedeći razlog američkog protivljenja nuklearnom programu Irana treba tražiti u općoj politici kontrole naoružanja. Općenito, Amerika je protiv širenja nuklearnog oružja u svijetu i u ovom slučaju, barem u početnoj fazi, nema značajne razlike među državama. Posljedica promjena nakon hladnog rata po američku politiku kontrole naoružanja je prelaz od politike neširenja³ u politiku protivljenja širenju⁴ (Marli and Lodgard, 2004, pp. 4-8).

U politici neširenja pretpostavka je na tome da mali broj zemalja ima želju posjedovanja nuklearnog naoružanja i moguće je određenim postupcima u okviru režima neširenja da budu odvracene od takvih aktivnosti.

³ non-proliferation

⁴ anti-proliferation

Ali, politika protiv širenja nuklearnog naoružanja se nalazi u okviru politike preventivnog rata. U vezi s tim, postupci Amerike u odnosu na nuklearni program Irana su mješavina postupaka tradicionalnog neširenja i postupaka protiv širenja. Najvažniji postupci Amerike u vezi neširenja prema Iranu podrazumijevaju: proglašavanje dosijea Irana neuobičajenim u Vijeću guvernera Agencije za nuklearnu energiju 2003. sodine, saradnja sa Evropskom unijom s ciljem uvjeravanja Irana da odgodi svoje nuklearne aktivnosti i formiranje „Grupe 5+1“ radi povećanja političkog, finansijskog i ekonomskog pritiska na Iran. Među najznačajnijim postupcima Amerike prema Islamskoj Republici Iran u okviru politike protiv širenja, također, može se ukazati na slučajeve kao što su nastojanje na širenju nuklearnog kišobrana Amerike na male zemlje na periferiji Perzijskog zaljeva, pokušaj nuklearne špijunaže nuklearnog programa Irana i pokušaj sprječavanja Irana u nabavljanju materijala dvostruke upotrebe. Krajnji cilj Amerike u preduzimanju ovih postupaka protiv Irana je uvjeravanje Irana da napusti svoje nuklearne aktivnosti (Kahremanpur, 2008, pp. 94-99).

Još jedan od faktora pritiska Amerike na Iran je snažni jevrejski lobi u Americi koji je zabrinut povećanjem moći Irana i dovođenjem u opasnost superiorne pozicije cionističkog režima u regionu Bliskog istoka. Nuklearni program Irana će, više od bilo koje druge zemlje, utjecati na cionistički režim.

Postoje dvije veoma značajne percepcije nuklearnog programa Irana u strukturi moći cionističkog režima. Jedan pristup Iran smatra ideološkim neprijateljem koji nastoji da fizički uništi cionistički režim i drugi pristup Iran smatra komplikovanom zemljom koja je u funkciji svojih nacionalnih interesa i očuvanja specifičnosti svog političkog sistema (Klauson i Sokolski, 2005).

Povećanje moći Irana u regionu uzrokovat će jačanje protivnika cionističkog režima i palestinskih pokreta otpora što nije u interesu cionističkog režima. Pored toga, povećanje moći ove zemlje usvajanjem osjetljive tehnologije centrifuga može lidere Amerike usmjeriti u pravcu pregovora sa Iranom, onoga čega se Izrael uvijek plaši (Kahremanpur, 2008, p. 101). Prema tome, cionistički režim ulaže sve svoje napore kako bi prodorom u sistem odlučivanja Amerike spriječio da Iran postane nuklearna sila.

Strah od pojave Irana kao jednog regionalnog hegemonu je posljednji utjecajni faktor na sigurnosni stav Amerike prema nuklearnom programu Irana. Nakon hladnog rata, najveće prijetnje za američku nacionalnu si-

gurnost bile su na regionalnom nivou i Amerika, za jačanje svoje pozicije u međunarodnom sistemu, ima potrebu prisustva u strateškim područjima svijeta kao što je Bliski istok. Neke od zemalja, također, nastoje da se pretvore u regionalne hegemoni i Iran je jedna od tih zemalja (Kahremanpur, 2008, pp. 103-104).

Pošto u sistemu zasnovanom na hegemoniji stabilnosti ne postoji mogućnost postojanja regionalnih hegemoni koji predstavljaju izazov za globalnog hegemoni, Amerika je nastojala da spriječi pretvaranje Irana u jednu moćnu zemlju na Bliskom istoku (Laridžani, 2005, p. 8).

Region Bliskog istoka, sigurnosnom pristupu Evrope nuklearnom pitanju Irana, također ima poseban značaj. Geografska blizina i strateška pozicija Bliskog istoka, osiguranje velikog dijela nafte Evrope, osiguranje stabilnosti i sigurnosti regije, postojanje velikih svjetskih religija na Bliskom istoku i unutrašnje promjene ovog regiona kao što je politički islam, religijski i etnički konflikti predstavljaju neke od najvažnijih razloga značaja Bliskog istoka za Evropu (Khošandam, 2008, pp. 120-122). Evropa je u reakciji na želje zemalja područja Bliskog istoka da usvoje oružje za masovno uništavanje poduzela strategije kao što su podrška međunarodnim mehanizmima borbe protiv širenja ovih oružja na Bliskom istoku, sprječavanje režima, koji nisu američki saveznici u regiji, u bilo kakvom programu koji je povezan sa oružjem za masovno uništavanje i odvojeni i čvrsti politički, ekonomski i sigurnosni odnosi sa svim zemalja u regionu radi ostvarivanja cilja neširenja nuklearnog oružja (Hošandam, 2008, pp. 131-133).

Pored značaja Bliskog istoka i reakcije Evrope na gomilanje oružja za masovno uništavanje u ovom području, najznačajnije strategije Evropske unije u borbi protiv širenja oružja za masovno uništavanje nakon 11. septembra sadržane su u sljedeće dvije strategije: Prvo, sigurnija Evropa u boljem svijetu: Sigurnosna strategija Evropske unije (2002) i drugo, Strategija Evropske unije u borbi protiv širenja oružja za masovno uništavanje (2003) (Hošandam, 2007, pp. 57.58).

U vezi Bliskog istoka, Evropska unija insistira na privrženosti zemalja regiona i drugih područja svijeta principima i ciljevima međunarodnog režima kontrole i sprječavanja širenja. Suštinu nuklearnog programa Irana Evropa procjenjuje u vezi sa usvajanjem nuklearnog oružja i smatra da ukoliko Iran osvoji nuklearno oružje, usvajanje te vrste naoružanja u regiji će se pretvoriti u pravilo. Sa stanovišta Evrope, s obzirom na

postojeći raspored snaga na Bliskom istoku jedan nuklearni Iran može, više od nuklearne moći Pakistana, cionističkog režima ili Indije biti opasan (Hošandam, 2008, pp. 148-149).

Evropska unija je imala različite razloge za ulazak u iransku nuklearnu krizu. Ova Unija nastoji da oživi položaj Evrope u hijerarhiji međunarodne moći.

Faze operacionalizacije pristupa Evropske unije u upravljanju nuklearnom krizom Irana u vezi sa novim sigurnosnim strategijama i specifičan pogled Evropske unije na očuvanje međunarodnog režima kontrole i sprječavanja širenja oružja za masovno uništavanje, općenito, može se analizirati u tri faze; Prvi korak je bila faza prije zvaničnog ulaska Evropske unije u rješavanje i upravljanje nuklearne krize Islamske Republike Iran. U to vrijeme tri evropske zemlje (Francuska, Engleska i Njemačka) su ušle u pregovore sa Iranom. Zahtjev ovih zemalja Iranu je bio obustavljanje nuklearnih aktivnosti što je na kraju rezultiralo kratkotrajnim odgađanjem. Drugi korak je bila faza dinamičnog ulaska Evropske unije u upravljanje nuklearnom krizom Irana. Produkt aktivnog unutarnjeg prisustva Evrope u ovoj krizi bili su Briselski sporazum (23. februar 2004.) i Pariški sporazum (15. novembar 2004.). U ovoj fazi je Evropska unija, radi sprovođenja svoje strategije u vezi Irana ponudila smjernice u vidu kombinacije ekonomskih mogućnosti Evrope u odnosima sa trećim zemljama i partnerske i multilateralne solucije. Ali, sa prekidom odgađanja nuklearnih aktivnosti Irana ovaj pristup je doživio neuspjeh i na kraju nuklearni dosije Irana je proslijeđen Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija (Hošandam, 2008, pp. 175-177). Treća faza je igranje sporedne i podređene uloge Evropske unije pored stanovišta Amerike o rješavanju nuklearne krize Irana. Model ponašanja Evrope i Amerike u ovoj fazi suočavanja sa nuklearnom krizom Irana može se procijeniti na osnovu komplementarnog modela u strateškom ponašanju. U aktuelnoj fazi krize „stječe se utisak da u vezi nuklearnih aktivnosti Irana postoji neporeciva usklađenost između Evropske unije i Sjedinjenih Država. Ova usklađenost oko protivljenja potpunom zatvaranju kruga pripreme nuklearnog goriva pretvorena je u jedno zajedničko stanovište (Centar za strateška istraživanja, 2006, p.84).

Evropska unija je na početku aktueliziranja nuklearnog pitanja Irana 2003. godine više nastojala da utječe na strogu strategiju Amerike u suočavanju sa nuklearnim dosijeom Irana koja je bila zasnovana na preventivnim postupcima. Ali, u toku iranske nuklearne krize stječe se utisak da

je Evropa više pala pod utjecaj sigurnosne strategije Amerike nego što je Amerika došla pod utjecaj Evrope. Ali ovaj odnos se promijenio nakon upućivanja iranskog nuklearnog dosijea Vijeću sigurnosti i nakon toga strategija Evrope za pritisak na Iran bila je rame uz rame sa strategijom Amerike (Hošandam, 2008, pp. 179-180). Na osnovu onoga što je rečeno u ovom dijelu, može se doći do sljedećeg zaključka, a to je da je sigurnosni stav Zapada u vezi nuklearnog programa Irana u periodu nakon hladnog rata bio pod utjecajem opće sigurnosne percepcije zapadnih zemalja u odnosu na Iran. Prema tome, potvrđuje se treća propozicija ovog istraživanja koja usmjerava pažnju na nuklearni program Irana u ovakvom modelu općeg pristupa Zapada međunarodnoj sigurnosti. Sa druge strane, utjecaj stranih faktora na sigurnosni stav Zapada u vezi sa nuklearnim pitanjem Irana i postojanje sigurnosnih motiva zbog dominacije strukture anarhije međunarodnog sistema nad odnosima između zapadnih zemalja i Irana, nudi neorealističku analizu suštine sigurnosnih pristupa Zapada. Ova analiza, uz strukturalističku analizu, može razjasniti suštinu kognitivnog pristupa i mentaliteta Zapada u odnosu sa Iranom i njegovim nuklearnim pitanjem.

Zaključak

U analizi sigurnosnog pristupa Zapada nuklearnom pitanju Irana treba obratiti pažnju na dva elementa iz neorealističke teorije. Prvo, da se sigurnosni motivi Irana od strane Zapada tretiraju kao značajan faktor u njegovim nuklearnim aktivnostima. Drugo, da zapadne zemlje nuklearne aktivnosti Irana smatraju podsticajem za druge zemlje u regionu Bliskog istoka da ostvare nuklearne potencijale. Možda se može izvesti ovakav zaključak: da je glavni razlog zapadnog insistiranja na vanjskim faktorima usvajanja nuklearne tehnologije i zanemarivanje unutarnjih faktora ovih aktivnosti u okviru neorealističkog pristupa, to što Zapad, koncentrisanjem na sigurnosno stanovište ovog pristupa, može bolje da opravda i dokaže svoju argumentaciju o prijetnji i opasnostima koje proističu iz nuklearnih aktivnosti Irana.

Sa druge strane, strukturalisti vjeruju da jedan sigurnosni problem ne nastaje isključivo zbog toga što dvije zemlje imaju nuklearno oružje, nego zavisi od toga kako te dvije zemlje gledaju jedna na drugu. Na tom osnovu,

samo usvajanje nuklearne tehnologije od strane Irana nije faktor zabrinutosti Zapada, nego tu zabrinutost povećava njihovo saznanje i svijest o ciljevima i ponašanjima Irana u njegovim odnosima sa Zapadom. Prema tome, njihova reakcija na nuklearne aktivnosti Irana određuje se na osnovu onoga što oni razmišljaju i procjenjuju. Na osnovu strukturalističkog gledišta, postojanje zajedničkih ili oprečnih normi između aktera koji su u međusobnim odnosima, može pomoći u određivanju procesa formiranja prijetnje. Na tom osnovu, konflikt između normi Irana i Zapada, što je određujući faktor njihovog političkog ponašanja, smatra se jednim od faktora negativnog stava Zapada o nuklearnom pitanju Irana. Međutim, osnovna tačka u strukturalističkom mišljenju je to da prijetnje nisu urođene, nego sa promjenom mišljenja, promišljanja i uvjerenja moguće ih je otkloniti. S tim u vezi, možda će jedan od faktora promjene pristupa „potpunog odbacivanja prava Irana da usvoji nuklearnu tehnologiju“ u pristup „prihvatanje osnove nuklearnog programa Irana“ u nekim istraživačkim centrima Zapada biti promjena zapadnog mišljenja i uvjerenja u vezi prijetće suštine nuklearnih aktivnosti Irana.

U zaključku se može reći da je nuklearno pitanje Irana neodvojivo od općeg pitanja ove zemlje u sigurnosnim pristupima i politikama Zapada. Ovaj članak je nastojao da se bavi negativnom percepcijom i stanovištem Zapada prema nuklearnom programu Islamske Republike Iran i, u vezi s tim da, pored najtemeljnijih unutarnjih faktora, uspostavi vezu između sigurnosnog pristupa Zapada ovom programu sa njegovim općim pristupom u pogledu na međunarodnu sigurnost i izvršenim promjenama u konceptu prijetnji i sigurnosne zapadne percepcije Irana kako bi se na ovaj način spriječio pojednostavljen pogled na pozicioniranje Zapada u odnosu na nuklearni program Irana. Pažnja Irana prema strateško – sigurnosnoj strukturi zapadnog gledišta na nuklearni program ove zemlje, može mu pomoći u vođenju nuklearne politike. U koncipiranju svojih politika i strategija, Iran treba da uzme u obzir postojeće činjenice u sigurnosnom pristupu Zapada Iranu i oružju za masovno uništavanje kako bi te strategije bile utjecajne i efikasne u stizanju do ciljeva od interesa Islamske Republike Iran.

Izvori

1. Bush, George W. (2006.) „Speech to the Foundation or the Defense of Democracies“, George Washington University, Washington DC,

2. Byman, Daniel (2005.), „Iran, Terorism and weapons of Mass Destruction“, Testimoni before the House Homeland Security Committee, Subcommittee on the Prevention of Nuclear and Biological Attacs, September.

Eftekhari, Asger

(Congressional Research Service Report RL 30427, 2004, p. 17).

(Negroponte, 2006).

(Staff Report of the House, 2006, p. 17).

(Department of Defense, 2006).

(U.S. Department of State, 2005, pp. 88-89).

(Tzogopoulos, 2004, p.23).

(Džaferi Veldani, 2004, pp. 47-48).

(Haluzade, 2006, pp.257-258).

(Tzogopoulos, 2004, pp.49-50).

(Sedžadpur, 2002, pp. 96-108).

(Maloney, 2004, p.38).

(Kahremanpur, 2008, pp. 79-82).

(Woolf, 2006, p. 5).

(Centar za strateška istraživanja, 2006, pp. 81-82).

(Marli and Lodgard, 2004, pp. 4-8).

(Laridažni, 2005, p. 8).

Sistema (Klauson i Sokolski, 2005).

(Khošandam, 2008, pp. 120-122).

Povećanje moći Irana u regionu uzrokovat će jačanje protivnika

S perzijskog preveo: Sabahudin Šarić

SUMMARY

Seyyid Mohammad Kazem Sayadpur, Ph.D.
Sa'ideh Eytehad

WESTERN SECURITY APPROACH TO IRAN'S NUCLEAR PROGRAMME

Following the end of the Cold War, Western European countries and the US developed a particular view of international security and threats and activities related to it. This view is based on the West's attitude towards Iran's nuclear programme. This research focuses on the crucial question: which were the factors that influenced the security position of the West regarding threats to international security? Understanding the reasons for the specific Western security approach to Iran's nuclear programme confronts this research with questions whose answers, combined with a synthesis of theories of international relations and realistic aspects, may ensure the understanding of the West's approach to international security and the Iranian nuclear issue. In this approach, the West positions Iran's nuclear programme in relation to new challenges to international security. Without understating the cognitive system of the West in the field of international security there is no possibility to understand the behaviour of a group of Western countries in relation to Iran's nuclear programme. In this combined framework, the structure of international politics and power should be considered together with the position of the elite. A synthetic model for analysing the cognitive system of the West may, on one hand, allow for the understanding of the Western insistence on external element of Iran's nuclear technology development, and on the other, in light of the non-material and normative structures, it amply examines the roots of security and insecurity in the western way of thinking regarding Iran's nuclear programme. Finally, on the basis of the special position given to Iran in Western security policies, the nuclear issue in Iran cannot be separated from the general situation in this country in the western approach to security and the negative positioning of the Western actors in relation to the nuclear issue in Iran is not outside the macro-strategies of the West regarding international security and the related changes in the concept of threats.

Key word: security approach, West, Islamic Republic of Iran, threat, nuclear programme